

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ, Ἔτος Α'. Φυλ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

ΚΑΙ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑΥΤΗΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΣΥΓΚΥΡΟΥΝΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

ΥΠΟ Κ. ΕΓΣΤΑΘΟΠΟΥΔΟΥ.

(Συνέχεια.)

Πόσον καλῶς ἐφαρμόζεται ἐνταῦθα ἡ περὶ Ἀννίβου λεχθεῖσα κρίσις τοῦ Πολυβίου· ὅτι δηλ. πολλάκις καὶ οἱ φρονιμώτατοι τῶν στρατηγῶν φαίνονται διαπράττοντες ἀδικίας καὶ ἐγκλήματα ὑπὸ τῶν περιστάσεων βιαζόμενοι, ὅποια νομίζονται ἀπίστευτα πρὸς τὸν λοιπὸν αὐτῶν βίαν (1). Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἐπραττεν ἀντιπράττων τοῖς Ῥωμαίοις, οἵτινες διηρημένους μᾶλλον, καὶ οὐχὶ συνηνωμένους τοὺς Ἕλληνας ἤθελον, ὅτε μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Ἀντιόχου (190) ὁ ὕπατος Μάνιος καὶ αὐτὸς ὁ Τίτος ἡτήσαντο παρὰ τῶν Ἀχαιῶν καθοδὸν τοῖς φεύγουσι τῶν Λακεδαιμονίων, τότε ἠναντιώθη πάλιν ὁ Φιλοποίμην, τὸ δ' ἐπιὸν ἔτος στρατηγῶν κατήγαγεν αὐτούς. Τέλος δὲ 70 ἐτῶν γε-

(1) Πολυβ. Θ. κδ'. 40, κγ', κδ'—κς'. «Τοῖς ἀνθρώποις αἱ ἐναντιώταται ἐμφαίνονται διαθέσεις πρὸς τὰς αὐτὰς φύσεις· ἀναγκαζόμενοι γάρ ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς συμμετατίθεσθαι, τὴν ἐναντίαν τῇ φύσει πολλάκις ἐμφαίνουσι διάθεσιν ἐνίοι τῶν δυνατῶν πρὸς τοὺς ἐκτός, ὥστε μὴ οἶον ἐλέγχεσθαι τὰς φύσεις διὰ τούτων, τὸ δ' ἐναντίον ἐπισκοπεῖσθαι μᾶλλον.»

γονῶς καὶ τὸ ὄγδοον στρατηγῶν τῶν Ἀχαιῶν, ἐπιστρατεύσας μετ' ὀλίγων ἱππέων εἰς Μεσσηνίαν κατὰ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀκολάστου Δεινοκράτους ἀποστατήσαντος τῶν Ἀχαιῶν τὴν Μεσσήνην, ἠτονικῶς ἤδη ὑπὸ νόσου καὶ τοῦ καμιάτου ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες καὶ ἐπότισαν αὐτὸν τὸ κώνειον (183), πρὶν ὁ Λυκόρτας δυνηθῇ μετὰ τῶν Ἀχαιῶν νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ. Ὡς δὲ περὶ τῆς τελευτῆς λόγος ἦλθεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν κοινὴ κατήφεια καὶ πένθος εἶχεν, οἱ δὲ ἐνήλικες συνελθόντες ἄκλητοι καὶ ἐλόντες στρατηγὸν τὸν Λυκόρταν ἐνέβαλον εἰς Μεσσηνίαν. Ὁ Δεινοκράτης προφθάσας ἔγεινεν αὐτόχειρ· οἱ Μεσσήνιοι ἤνοιξαν τὰς πύλας· οἱ δὲ Ἀχαιοὶ καύσαντες τὸ σῶμα καὶ θέντες τὰ λείψανα εἰς κάλπην ὑπέστρεψαν, οἷον φέροντες πομπὴν ἐπινίκιον, τῶν αὐτῶν ἐστεμμένων καὶ δακρυόντων. Ὅλοι οἱ πολῖται, ὅθεν διήρχοντο, ἐξερχόμενοι παρηκολούθουν ἐνοπλοι καὶ κεκοσμημένοι. Κλαυθρὸς δὲ παίδων καὶ γυναικῶν καὶ ὀλοφυρμὸς ἐχώρει διὰ παντός τοῦ στρατεύματος. Περὶ τὸ μνημεῖον κατελεύσθησαν οἱ αἰχμάλωτοι τῶν Μεσσηνίων κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἡρωϊκὴν συνήθειαν καὶ διὰ πολλῶν μνημείων καὶ εἰκόνων ἐτίμησαν αὐτοῦ τὴν μνήμην ὅλοι οἱ Ἀχαιοί (1). Ὡς περ δὲ λέγουσιν, ὅτι αἱ μητέρες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὸν υἱὸν τοῦ γήρατος, οὕτω καὶ ἡ Ἑλλάς τεκοῦσα τὸν Φιλοποίμενα ἐν τῷ γήρατι μετὰ τοσούτους μεγάλους ἀνδρας, οὓς παρήγαγεν, ἔδειξε πρὸς αὐτὸν ἰδιάζουσαν στοργὴν καὶ τὸν ὠνόμασε τὸν νεώτατον τῶν τέκνων τῆς. Τοιοῦτος ἐν βραχεὶ ὁ βίος τοῦ τελευταίου ἀρχαίζοντος Ἑλληνός, ὅστις μετὰ τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἀρετῆς εἶχε περικοσμούσας καὶ τὰς ἰδιωτικὰς τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος ἀνδρῶν ἀρετάς. Κατὰ δὲ μοιραίαν τινὰ σύμπτωσιν τὸ αὐτὸ ἔτος ἔπιδε τὸ κώνειον ὁ Ἀννίβας φυγὰς παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Βιθυνίας Προυσία, ἔτι δὲ ὁ ἀντίπαλος καὶ νικητὴς τούτου Σχιπίων (2).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος οὐδεὶς ἀνὴρ ἄξιος ἀνεφάνη, ἵνα διατηρήσῃ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἐνότητά τοῦ Ἀχαικοῦ συνεδρίου. Καὶ διεδέχθη μὲν τὸν Φιλοποίμενα εἰς τὴν στρατηγίαν ὁ πατὴρ τοῦ Πολυβίου Λυκόρτας, ἀνὴρ οὐδενὸς τῶν Ἀρκάδων ὕστερος κατὰ τὸ ἀξίωμα, ὅστις καὶ τοὺς φονεῖς τοῦ Φιλοποίμενος ἐτιμώρησε, καὶ πρὸς τὴν αὖξουσάν καὶ ἐπεμβαίνουσαν Ῥωμαϊκὴν δύναμιν ἠναντιοῦτο καὶ ἀντέπραττε μὴ ἀνεχόμενος ν' ἀναμιγνύωνται εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων, φιλοτίμως τὸν ἐκλελοιπότα φίλον ἀπομιμούμενος (3). Ἀλλὰ τὸ πεπρωμένον τῆς Ἑλλάδος οὐδεὶς πλέον ἐδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ· διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἀπαλλαγέντες τοῦ Φιλιππικοῦ καὶ Ἀντιοχικοῦ πολέμου, ἀνέλαβον ἤδη συστηματικώτερον τὸν ἔμμεσον κατὰ τῶν Ἀχαιῶν πόλεμον. Ἐν Ἑλλάδι καταφαίνεται ἐναργέστερον ἢ ἀλλαχοῦ ἡ διαβολικὴ αὐτῶν πολιτικὴ. Ἐκτοτε ἤρξαντο μετὰ πάσης τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριθείας ἐφαρμόζοντες τὴν ἀγαπῆ- τὴν αὐτοῖς ῥήτραν· διαίρει καὶ βασίλευε. Ἀναλαμβάνοντες τὴν διαιτησίαν καὶ προστασίαν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων κατ' ἀλλήλων, πάντων δὲ ὁμοῦ κατὰ τῶν Ἀχαιῶν, ἀκαταπαύστως συνετάραττον αὐτοὺς μέχρις οὗ μεμονωμένους καὶ περιῦθρισμένους παρηνάγκασαν εἰς ἀπόγνωσιν νὰ πολεμήσωσιν.

(1) Πaus. II. 16'. ἀναφέρει ἐπίγραμμα εἰς Φιλοποίμενα. (2) At. 5. 49, 50. (3) Πaus. X. 9. 4.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι διαφερόμενοι πρὸς Ἀργεῖους περὶ ὀρίων χώρας ἀνεφέρθησαν πρὸς Ῥωμαίους· οἱ Αἰτωλοὶ οἱ κατοικοῦντες Πλευρῶνα ἤτουν ν' ἀποχωρισθῶσι τοῦ συνεδρίου τῶν Ἀχαιῶν (1). Οἱ Ὠρώπιοι διαρπαγέντες ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ αὐτοὶ ἐπρέσβευσαν εἰς Ῥώμην (2). Ἀχαιοὶ, Λακεδαιμόνιοι, Ἀργεῖοι, Μεσσήνιοι, Αἰτωλοὶ, Ὠρώπιοι, Ἀθηναῖοι, πάντες ἐν γένει καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς πολῖται κατέφευγον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὡς διαιτητὰς, πρῶτον μὲν εἰς τυχὸν ἐν Ἑλλάδι εὕρισκομένους πρέσβεις, ἔπειτα δὲ προτροπῇ αὐτῶν καὶ εἰς Ῥώμην. Διαιροῦντες λοιπὸν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τούτῳ τῷ τρόπῳ, λόγῳ μὲν ἐδείκνυντο κηδόμενοι αὐτῶν καὶ προστατεύοντες τοὺς ἀδικουμένους, ἔργῳ δὲ οὐδὲν ἐπέραινον, ἀλλὰ κατέτριβον αὐτὰς κατὰ μικρὸν νὰ ὑποφέρωσι τὴν δυναστείαν αὐτῶν καὶ οὕτως ἐθισθείσας νὰ παραδώσωσι τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν μετὰ ῥαθυμίας καὶ ἀναλγησίας ἀκαταλογίστου. Διότι εἶνε παρατηρημένον ὅτι ἕκαστος καὶ καθ' ἓνα καὶ ἔθνη ὁμοῦ ἐξοικειωθέντες κατὰ μικρὸν δύνανται νὰ ἀνεχθῶσι καὶ νὰ βλέπωσι γιγνόμενα ὅσα πρότερον καὶ ἀκουόμενα μεγάλην ἐνεποιοῦν φρίκην. Τοιαῦτα εἶνε τὰ ἐφεξῆς γεγονότα δι' ὧν κλείεται ἡ πρώτη περίοδος τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Οἱ Ἀχαιοὶ εἶχον πάντοτε φιλικῶς πρὸς Ῥωμαίους καὶ σύμμαχοι αὐτῶν ὠνομάζοντο καὶ εἰς πάντα ἦσαν πρόθυμοι, ἐπόμενοι αὐτοῖς καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸς Φίλιππον πολέμου καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸς Ἀντίοχον καὶ Αἰτωλοῦς. Ἀλλὰ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ τυράννου Νάβιδος, ὃν οἱ Ῥωμαῖοι ἤθελον νὰ διατηρήσωσι ὡς ἀντιστάθμισμα καὶ ὄργανον κατὰ τῶν Ἀχαιῶν, ἐπειδὴ οἱ Ἀχαιοὶ συνήνωσαν τὴν Σπάρτην πρὸς τὸ Ἀχαικὸν Συνέδριον καὶ καθεῖλον τὰ τε τείχη καὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν Σπαρτιατῶν, οὗτοι ἀχθόμενοι ἐπὶ τούτοις κατέφευγον πρὸς τοὺς περὶ Μέτελλον, οἵτινες ἐστάλησαν ἵνα δικάσωσιν ἐγκλήματά τινα εἰς Φίλιππον παρὰ Θετταλῶν καὶ Ἡπειρωτῶν. Οὗτοι δὲ ἀφορμὴν λαβόντες παρῆλθον ἵνα συμβιβάσωσιν αὐτοὺς καὶ προέτειναν εἰς τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἀχαιῶν νὰ συγκαλέσωσιν εἰς συνέδριον τοὺς Ἀχαιοὺς, ἵνα ἐνώπιον αὐτῶν εἰπωσι τὰ πρέποντα. Ἀλλ' οἱ ἄρχοντες ἠρνήθησαν δικαίως εἰπόντες ὅτι ἄνευ δόγματος τῆς συγκλήτου οὐδὲν εἶχον δικαίωμα ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς ξένων λαῶν ὑποθέσεις ἄνδρες ἰδιῶται. Οἱ περὶ Μέτελλον ἡγησάμενοι τοῦτα ὕβριν κατήγγειλαν τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὴν βουλήν, παραλαβόντες καὶ πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων δύο ἐξ ἐκείνων οὓς ἐξορισθέντας ὑπὸ Νάβιδος ἐπανῆγον οἱ Ἀχαιοί. Ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλή ἀπέστειλε πάλιν τοὺς περὶ Ἀππίον μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων πρέσβεων, ἵνα ὀρίσῃ τὰ δίκαια Ἀχαιοῖς καὶ Λακεδαιμονίοις. Ἀλλ' οὗτος εἰς συνέλευσιν προσκαλέσας τοὺς Ἀχαιοὺς ἐπέπληττεν αὐτοὺς σὺν ὀργῇ καὶ ἐπέτρεψε κάθοδον παρὰ γνώμην τῶν Ἀχαιῶν εἰς τοὺς ἐξοριστοὺς Λακεδαιμονίους. Πρὸς ταῦτα ἀντέστη μετὰ παρρησίας ὁ Λυκόρτας τὰ δίκαια τῶν Ἀχαιῶν ὑπερασπιζόμενος καὶ μεμφόμενος παρεμβαίνουσι τοῖς Ἀχαιοῖς (3). Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἐτελέσθη ἀπεφασίσθη νὰ σταλῶσι παρ' ἀμφοτέρων πρέσβεις εἰς Ῥώμην (4). Ἀλλ' οὐδὲν συνετελέσθη καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέπεμ-

(1) Πaus. I. (2) Πλουτ. Κάτων κδ. (3) Πaus. Z. Θ. η. Αἰδ. λθ. 36. 37. πρβ. Γολύβ. ΚΓ. I, ια. (4) Αἰδ. λθ. 31, 32. Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη παρὰ τῶν Ἀχαιῶν εἰς Ῥώμην πρεσβεία, ἥς μετέσχεν καὶ

ψαν τοὺς αὐτοὺς δικαστὰς μετὰ τοῦ Ἀππίου· οὗτοι ἐλθόντες κατήγαγον τοὺς φυγάδας Σπαρτιάτας καὶ ἠκύρωσαν τὰ ἐπιβληθέντα τούτοις τιμήματα καὶ ἐτείχισαν πάλιν τὴν Σπάρτην. Ἵνα ταπεινώσῃσι δὲ καὶ ἐρεθίσωσιν ἔτι μᾶλλον τοὺς Ἀχαιοὺς ἔδωκαν κάθοδον εἰς πάντας τοὺς φυγάδας Ἀχαιοὺς καὶ Μεσσηνίους ὅσοι εἶχον ἐξορισθῇ ὡς συναίτιοι ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Φίλοποίμενος καὶ μάλιστα ἐπεμψαν γράμματα εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς Αἰτωλοὺς ἵνα καταγάγῃσιν αὐτοὶ τοὺς φυγάδας Μεσσηνίους καὶ Ἀχαιοὺς εἰς τὰ ἴδια. Ταῦτα μεγάλως ἠνίασαν τοὺς Ἀχαιοὺς, οἵτινες πολλὰ πρότερον τοῖς Ῥωμαίοις συνέπραξαν καὶ πρὸς οὐδὲν ταῦτα ἐλογίσαντο. Ἀλλὰ ταῦτα καὶ οὕτω πραχθέντα ἐνόμισαν φρόνιμον νὰ ἀνεχθῶσιν οἱ Ἀχαιοὶ (1). Μετὰ δὲ τὴν ἥτταν τοῦ Περσέως οἱ Ἀχαιοὶ ὑπόπτως ἔσχον πρὸς Ῥωμαίους, καίτοι ὁ Πολύβιος ἔσπευσεν ἐπικουρήσων αὐτοῖς βραδέως. Μετεχειρίσθησαν δὲ πρὸς τιμωρίαν τῶν Ἀχαιῶν ὄργανον ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων, τὸν Καλλικράτην, ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ἀλάστορα, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ Πausanias (2). Οὗτος ὁ Καλλικράτης ἐν ᾧ διήρχοντο διὰ τῆς Ἑλλάδος οἱ δέκα ἄνδρες οἱ πεμπόμενοι νὰ καταστήσωσιν ἐπιτηδειότερον τὰ ἐν Μακεδονίᾳ μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Περσέως (168) ὑπῆρχετο οὔτε ἔργον τῶν εἰς κολακείαν, οὔτε λόγον οὐδένα εἰς αὐτοὺς παρεῖς. Ἐνα δὲ ἐξ αὐτῶν οὐδαμῶς εἰς δικαιοσύνην πρόθυμον προσεποιήσατο τοσοῦτον, ὥστε αὐτὸν καὶ εἰς τὸ συνέδριον τῶν Ἀχαιῶν νὰ εἰσέλθῃ ἐπεισεν. Ὁ δὲ παρελθὼν ἔλεγεν ὅτι πολεμοῦντι πρὸς Ῥωμαίους Περσεῖ χρήματα οἱ δυνατώτατοι τῶν Ἀχαιῶν παρέσχον καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἐβοήθησαν· οἱ ἄ ἐκέλευσε νὰ καταδικάσωσιν αὐτοὺς οἱ Ἀχαιοὶ εἰς θάνατον· ἀφοῦ δὲ ἐκεῖνοι τοὺς καταδικάσωσι πρότερον, τότε ἔλεγεν ὅτι θὰ εἴπῃ καὶ αὐτὸς τὰ ὀνόματα. Εἰς ταῦτα πολλοὶ ἀντεῖπον ὅτι ἀδίκως κατηγόρει καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ εἴπῃ πρότερον τὰ ὀνόματα. Ἐλεγχόμενος ὁ Ῥωμαῖος ἀπετόλμησε νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ ἐστρατηγηκότες πάντες ἠνείχοντο, καὶ ἐφρόνουν τὰ τῶν Μακεδόνων καὶ τοῦ Περσέως. Ἐπὶ τούτοις ἀναστὰς Ξένων οὐκ ἐκ τῶν ἐλαχίστου λόγου παρ' Ἀχαιοῖς εἶπεν ὅτι καὶ αὐτὸς ἐστρατήγησεν, ἀλλ' οὐδενὸς ἦτο ἐνοχος καὶ περὶ τούτου ἦτο ἔτοιμος ν' ἀπολογηθῇ καὶ κριθῇ καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Ῥωμαίοις. Ἐκ τούτου ἀφορμὴν λαβόμενος ὁ Ῥωμαῖος πάντας ὅσους ὑπέδειξεν ὁ Καλλικράτης ἀπέπεμψεν εἰς Ῥώμην, ἵνα κριθῶσιν· ὅπερ πρότερον οὐδέποτε συνέβη τοῖς Ἑλλησιν οὐδ' ὑπὸ Μακεδόσιν. Ἐγένοντο δὲ οἱ ἀναχθέντες ὑπὲρ 1000, πάντες ὅσους καὶ ἄνευ αἰτίας ἠθέλησε νὰ θεωρήσῃ ὡς αἰτίους ὁ Καλλικράτης. Τούτους οἱ Ῥωμαῖοι ὑπολαβόντες ὡς προκαταδικασθέντας ὑπὸ Ἀχαιῶν, διότι ἐστάλησαν, διέπεμψαν εἰς Τυρρηνίαν καὶ τὰς ἐκεῖ πόλεις. Καὶ ἐπεμψαν μὲν οἱ Ἀχαιοὶ ἄλλοτε ἄλλας ὑπὲρ αὐτῶν πρεσβείας, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι οὐδένα λόγον ἐποιοῦντο. Μετὰ 17 ἔτη ὕστερον 300 ἢ καὶ ἐλάσσονας, ὅσοι μόνον περὶ Ἰταλίαν ἐλείποντο, μόλις ἀφέθησαν, ὅτε πλέον οἱ Ῥωμαῖοι ἐνόμισαν ὅτι ἀπο-

Λυκόρτας· ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ὀρίστικῶς οὐδὲν ἀπῆντησαν, ἀπεκρίθησαν δὲ περιπεπλεγμένως, ὥστε ἐκπότεροι ἐνόμιζον ὅτι διεπράξαντο τὰ πεπρεσβευμένα.

(1) Περσ. Ζ. 9. (2) Η. ια. Ζ. ε, ι, 5.

χρόντως ἐτιμωρήθησαν. Τότε, λέγει ὁ Πλούταρχος, ὡς πολὺς ἐν τῇ συγκλήτῳ λόγος ἐγένετο, τῶν μὲν διδόντων κάθοδον αὐτοῖς, τῶν δὲ ἐνισταμένων, ἀναστὰς ὁ Κάτων « ὥσπερ οὐκ ἔχοντες, εἶπεν, ὅ,τι πράττομεν καθήμεθα τὴν ἡμέραν ὅλην περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες, πότερον ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἢ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ νεκροφόρων ἐκκομισθῶσι »· καὶ πάλιν ψηφισθείσης τῆς καθόδου, ὡς οἱ περὶ τὸν Πολύβιον ἐπέμενον ὅπως ἀναλάβωσιν οἱ φυγάδες ὅσας καὶ πρότερον εἶχον τιμὰς, ὁ αὐτὸς Κάτων μειδιάσας εἶπεν ὅτι ὁ Πολύβιος ὥσπερ ὁ Ὀδυσσεὺς βούλεται πάλιν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Κύκλωπος, τὸ πιλίον ἐκεῖ καὶ τὴν ζώνην ἐπιλελησμένος (1). Ὅσοι δὲ τούτων ἀποδράντες ὥχοντο ἢ εὐθὺς ὅτε ἀνήγοντο εἰς Ῥώμην ἢ ὕστερον ἐκ τῶν πόλεων εἰς ἃς ἐπέμφθησαν, τούτους συλλαμβάνοντες ἐφόνευον ἀκρίτους (2). Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ἀφορμὴν λαβόμενοι, ἵνα ἐλαττώσωσι τὴν ὑπάρχουσαν τῶν Ἀχαιῶν ἰσχὺν καὶ διαστήσωσι τὰς πόλεις, ἐπεμψαν ἄνδρα τινὰ Γάλλον ὀνομαζόμενον, ἵνα δικάσῃ Ἀργεῖους καὶ Λακεδαιμονίους ὑπὲρ τῆς ἀμφισβητουμένης χώρας, δόντες ἐντολὰς αὐτῷ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς πάσας τὰς πόλεις ὅσαι ἤθελον ν' ἀποστῶσι τοῦ συλλόγου τῶν Ἀχαιῶν. Οὗτος δὲ τὴν μὲν περὶ γῆς διαφορὰν ἀπηξίωσε νὰ κρίνῃ καὶ ἐπέτρεψε τῷ Καλλικράτει· συνεχώρησε δὲ τῶν Αἰτωλῶν τοὺς κατοικοῦντας τὴν Πλευρῶνα στείλαντας πρὸς αὐτὸν πρεσβείαν ν' ἀποστῶσι τοῦ τῶν Ἀχαιῶν συνεδρίου (3). Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἔμειναν τὰ πράγματα, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διὰ τῶν ἰδίων φίλων οὐς εἶχον ἐν ἑκάστη πόλει προητοιμαζόν τὰ τῆς Ἑλλάδος οὕτως ὥστε εὐκαιρίας δοθείσης νὰ συμπληρώσωσιν ἀνέτως τὸ ἴδιον ἔργον. Καὶ αὕτη ἡ εὐκαιρία δὲν ἐβράδυνε· διότι μετὰ τὴν κάθοδον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ φυγάδων ἐπῆλθε ταχεῖα καὶ ἀκριτὸς τις φορὰ τῶν ἀρχόντων τῶν Ἀχαιῶν, ἐπιταχύνασα τὸ πεπρωμένον. Τέσσαρες στρατηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν ἀναφέρονται κατὰ τὰ τελευταῖα τέσσαρα τῆς τοῦ Ἀχαικοῦ συνεδρίου ὑπάρξεως, ὁ Μεναλκίδας, ὁ Δαμόκριτος, ὁ Κριτόλαος καὶ ὁ Αἰάιος. Τούτων δὲ οἱ μὲν τελευταῖοι τρεῖς ἦσαν ἐκ τῶν ἐπανελθόντων, οὐδεὶς δ' αὐτῶν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην εἰς τὰς περιστάσεις φρόνησιν. Παρώξυναν δὲ τὰ πράγματα οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὴν πρὸς Ὠρωπίους γενομένην ἀδικίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλ. εἰς ἐσχάτην πενίαν ὄντες, ἐπέπεσον κατὰ τοῦ Ὠρωποῦ, ὑπηκόου αὐτοῖς ὄντος, καὶ διήρπασαν. Οἱ Ὠρώπιοι κατέφυγον εἰς τὴν βουλὴν τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπειδὴ ἐφάνη ὅτι ἔπαθον ἄδικα διετάχθησαν οἱ Σικυώνισι νὰ ἐπιβάλλωσι τοῖς Ἀθηναίοις ἀξίαν ζημίαν τῆς εἰς Ὠρωπίους βλάβης· οὗτοι δ' ἐπέβαλλον αὐτοῖς ζημίαν 500 τάλαντα· οἱ Ἀθηναῖοι πέμψαντες πρέσβεις τοὺς περὶ τὸν Καρνεάδην (155) ἐπέτυχον παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἐλάττωσιν εἰς 100 μόνα τάλαντα. Ἀλλ' οὐδ' αὐτὰ ἐξέτισαν, ἐπιτυχόντες δι' ὑποσχέσεων καὶ δώρων νὰ δεχθῶσι φρουρὰν οἱ Ὠρώπιοι καὶ νὰ δώσωσιν ὁμήρους τοῖς Ἀθηναίοις· ἂν δὲ πράξωσιν τι ἁμάρτημα ὑπεσχέθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι θ' ἀποσύρωσι τὴν φρουρὰν καὶ θ' ἀποδώσωσι τοὺς ὁμήρους. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' οὐ πολὺ ἡ φρουρὰ ἠδίκησεν ἄνδρας Ὠρωπίους, οὗτοι ἐπεμψαν τοῖς Ἀθηναίοις αἰτοῦντες τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὁμήρων καὶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς φρουρᾶς· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἠρνήθησαν εἰπόν·

(1) Πλούτ. Κάτ. θ'. (2) Παισ. Ζ. 1. (3) Παισ. Η' αἰ.

τες ὅτι τὸ ἐγκλήμα δὲν εἶνε τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ τῆς φρουρᾶς καὶ ὑπέσχοντο ὅτι θὰ τιμωρήσωσι τοὺς εἰργασμένους τὰ ἐγκλήματα. Τότε οἱ Ὠρώπιοι κατέφυγον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἤθελον φιλία καὶ αἰδοῖ τῇ Ἀθηναίων. Διὸ ὑπεσχέθησαν εἰς τὸν τότε στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν Μενελκίδαν, ἄνδρα Λακεδαιμόνιον, δέκα τάλαντα, ἐὰν τοὺς βοηθήσωσιν οἱ Ἀχαιοί· οὗτος δὲ ὑποσχεθεὶς τὰ ἡμίση εἰς τὸν Καλλικράτην, ἴσχυσε νὰ ψηφισθῇ βοήθεια τοῖς Ὠρωπίοις. Ταῦτα ἐξήγγειλέ τις εἰς τοὺς Ἀθηναίους· οἱ δὲ εἰσελθόντες εἰς Ὠρωπὸν διήρπασαν ὅ,τι ἐδυνήθησαν καὶ ἀπῆγον τὴν φρουράν. Ἐπειδὴ δὲ ὑστέρησαν οἱ Ἀχαιοί, ὁ Καλλικράτης ἤθελε νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι καὶ μάλιστα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνθίσταντο, ὑπέστρεψαν ἄπρακτοι. Οἱ Ὠρώπιοι οὐδεμίαν παρὰ τῶν Ἀχαιῶν λαβόντες βοήθειαν ἦτουν ὀπίσω τὰ χρήματα παρὰ Μενελκίδου· οὗτος δὲ κρατῶν αὐτὰ ἤρνεϊτο νὰ δώσῃ καὶ ὅσα ὑπεσχέθη εἰς Καλλικράτην· διὸ οὗτος ἐδίωκε τὸν Μενελκίδαν παυσάμενος τῆς ἀρχῆς θανάτου δίκην, ὅτι πρεσβευτῆς τῶν Ἀχαιῶν εἰς Ῥώμην σταλὲς ἔλεγε τὰ ἐναντία καὶ ὅτι ἐγένετο προθυμότατος νὰ ἐξαίρεθῇ ἡ Σπάρτη τοῦ συνεδρίου τῶν Ἀχαιῶν. Τότε κινδυνεύων ὁ Μενελκίδας μετέδωκε τρία τάλαντα εἰς Δίαιον τὸν Μεγαλοπολίτην, ὅστις τὸν διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχήν. Οὗτος ἀναβαλλόμενος τὴν τιμωρίαν ἤθελε νὰ τὸν σώσῃ, ἀκόντων τῶν Ἀχαιῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὠργίζοντο αὗτοι κατ' αὐτοῦ, παρήγαγεν αὐτοὺς εἰς ἄλλας ἐλπίδας. Ἐπειδὴ δὴλ. οἱ Λακεδαιμόνιοι ἠμφισβήτουν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς περὶ τῶν ὁρίων τῆς χώρας, πρεσβεύσαντες εἰς Ῥώμην ἔλαβον ἐντολήν παρὰ τῆς βουλῆς τὰ μὲν ἄλλα πλὴν ψυχῆς νὰ δικάζωνται ἐν τῷ συνεδρίῳ τῶν Ἀχαιῶν. Ἀλλ' ὁ Δίαιος δὲν εἶπεν αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ ψυχαστῶν ἔλεγεν ὅτι ἐπετράπη ταῖς Ἀχαιοῖς καὶ εἰς θάνατον νὰ καταδικάζωσι Σπαρτιάτην ἄνδρα. Οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἀπεδέχοντο ταῦτα καὶ ἤθελον ν' ἀναφέρωσι τὸ πρᾶγμα εἰς Ῥώμην· οἱ δ' Ἀχαιοὶ ἀντέτασσον ὅτι οὐδεμιᾶ τῶν τοῦ Ἀχαικοῦ συνεδρίου μετεχουσῶν πόλεων ἐπετρέπετο ν' ἀποστέλλῃ πρέσβεις ἰδίᾳ. Ὅθεν ἠγέρθη πόλεμος Ἀχαιῶν πρὸς Λακεδαιμονίους, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι συνέντες ὅτι δὲν ἦσαν ἀξιόμαχοι ἐπεμφαν πρέσβεις καὶ πρὸς τὰς πόλεις καὶ πρὸς τὸν Δίαιον καὶ ἐκεῖναι μὲν εἶπον ὅτι δὲν δύνανται νὰ παρακούσωσι τοῦ στρατηγοῦ παραγγέλλοντος, ὁ δὲ Δίαιος ἀπεκρίθη ὅτι πολεμεῖ οὐχὶ τῇ Σπάρτῃ, ἀλλὰ τοῖς ταρασσουσιν αὐτήν, καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν γερόντων ἔδωκε τὰ ὀνόματα 24 ἐκ τῶν πρωτευόντων. Τότε γνώμη δοκίμου τινὸς Σπαρτιάτου Ἀγασισθένους ἔφυγον ἐκουσίως οὗτοι τὴν πατρίδα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπορεύθησαν εἰς Ῥώμην ἵνα αἰτήσωνται κάθοδον, ἀπεστάλη παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Δίαιος. Καὶ ὁ μὲν Καλλικράτης νοσήσας ἐτελεύτησε καθ' ὁδόν, ὁ δὲ Δίαιος ἀντειπὼν Μενελκίδᾳ πολλὰ εἰπὼν καὶ ἀκούσας, ἐπανῆλθεν, εἰπόντων τῶν Ῥωμαίων ὅτι θ' ἀποστείλωσι πρέσβεις ἵνα κρίνωσι τὰς Λακεδαιμονίων καὶ Ἀχαιῶν διαφοράς. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὗτοι ἐβράδυναν νὰ ἔλθωσιν, ἀμφοτέροι ἐξηπάτων τοὺς πολίτας, ὁ μὲν Δίαιος λέγων ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ βουλή ἀπεφάνθη ὅτι πρέπει κατὰ πάντα νὰ ὑπακούωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὁ δὲ Μενελκίδας ὅτι παντελῶς ἀπηλλάχθησαν τοῦ νὰ συνεδρεύωσιν εἰς τὸ Ἀχαικὸν συνέδριον. Ὅθεν προέβησαν εἰς πόλεμον, εἰς ὃν ἐνικήθησαν οἱ Σπαρ-

τιάται (148), ἀποβαλόντες 1000 τῶν ἐν ἡλικίᾳ ἀκμαιοτέρων πολιτῶν, στρατηγούντος τῶν Ἀχαιῶν Δαμοκρίτου, ἃν καὶ ὁ Μέτελλος πορευόμενος διὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς Μακεδονίαν κατὰ τοῦ Ἀνδρίσκου, προέτρεψεν αὐτοὺς ν' ἀναμείνωσι τοὺς πρέσβεις. Ἄλλ' ἐπεὶ δὴ ὁ Δαμόκριτος, δυνάμενος μετὰ τὴν μάχην νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην, ἀπεσύρθη καὶ ἐχρήτο καταδρομαῖς, κατηγορηθεὶς προδοσίας, ἐζημιώθη πεντήκοντα ταλάντων ζημίαν, ἣν μὴ δυνάμενος ν' ἀποτίσῃ ἐφυγεν ἐκ Πελοποννήσου. Γενομένου δὲ πάλιν τοῦ Διαίου στρατηγοῦ, ὁ Μέτελλος παρήγγειλεν αὐτῷ νὰ μὴ πολεμῇ, ἕως ἂν ἔλθωσιν οἱ ἐκ Ῥώμης· ἀλλ' οὗτος ὑποτάξας τὰ κύκλῳ τῆς Σπάρτης πολίσματα κατεῖχε φρουραῖς οἷον ὀρμητήρια κατὰ τῆς Σπάρτης. Ἀγανακτῶν δὲ ὁ Μεναλκίδας, στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων αἰρεθεὶς, ἐπιδραμὼν ἐξεπόρθησε πόλισμά τι Ἴασον, ὑπήκοον τοῖς Ἀχαιοῖς παρὰ τὰ ὅρια τῶν Σπαρτιατῶν καὶ οὕτως ἔδωκεν ἀφορμὴν πολέμου. Ὅθεν ἐγκαλούμενος ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἐπὶ τούτῳ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ σωτηρίαν ἐκ τοῦ προσδοκωμένου κινδύνου, πικρὸν φάρμακον ἀπέθανεν ἐκουσίως, ἄρξας ἐν μὲν τοῖς Ἀχαιοῖς ὥς ὁ ἀδικώτατος τῶν ἀνθρώπων, ἐν δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις ὥς ἀμαθέστατος στρατηγός.

Ἐν τούτοις ἔφθασαν εἰς Ἑλλάδα ἐκ Ῥώμης οἱ περὶ τὸν Λυρήλιον Ὀρέστην δικασταί (147). Οὗτος καλέσας τοὺς ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων ἄρχοντας καὶ τὸν Δίαον ἐνετείλατο αὐτοῖς ὅτι ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων θέλει ἵνα τὸ Ἄργος, Λακεδαίμων, Κόρινθος, Ἡράκλεια ἢ πρὸς Οἶτη, καὶ οἱ ἐν Ἀρκαδίᾳ Ὀρχομένιοι ἀποχωρισθῶσι τοῦ συνεδρίου τῶν Ἀχαιῶν, διότι οὐδὲν μετέχουσι τοῦ γένους τῶν Ἀχαιῶν. Ἐπὶ τούτοις πάντες ἀπεχώρησαν καὶ ἐκάλουν τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς συνέλευσιν. Ἐκεῖνοι δὲ ἀκούσαντες τὰ λεχθέντα ὤρμησαν καὶ συλλαβόντες πάντας τοὺς ἐν Κορίνθῳ Λακεδαιμονίους ἐφυλάκισαν· τινὲς δὲ εἰς τοσοῦτον προέβησαν ὥστε διερχόμενοι τῆς οἰκίας ἐνθα κατῴκουν οἱ πρέσβεις ἐπέρριψαν βόρβορον ἐπ' αὐτοὺς (1), ἐπιμαρτυρομένου τοῦ Ὀρέστου ὅτι ἄρχονται ἀδικημάτων καὶ ὕβρεως πρὸς Ῥωμαίους (2). Ἐπεμψαν δὲ καὶ νέαν πρεσβείαν εἰς Ῥώμην, ἣτις ἐπέστρεψεν ἀπαντήσασα καθ' ὁδὸν νέους πρέσβεις ἀπεσταλμένους τοὺς περὶ τὸν Ἰούλιον Σέξτον. Διελθόντος δὲ τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς, διεδέχθη τὸν Δίαον ὁ Κριτόλαος. Οὗτος κατεχόμενος ὑπὸ ἀλόγου ἐπιθυμίας νὰ πολεμήσῃ πρὸς Ῥωμαίους, ἐξηπάτα τοὺς πρέσβεις, φανερώς μὲν συγκαλῶν, ἰδιαιτέρως δ' ἀποτρέπων τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ συνέλθωσι, καὶ συμβουλευὼν αὐτοὺς ν' ἀναμένωσιν ἕξ μῆνας μέχρι νέας τῶν Ἀχαιῶν συνόδου ἣν νάγκασε νὰ φύγωσιν. Ἐπειτα συναθροίσας τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς Κόρινθον κατέπεισε νὰ κηρύξωσι πόλεμον τῷ μὲν λόγῳ πρὸς Λακεδαιμονίους, τῷ δὲ ἔργῳ πρὸς Ῥωμαίους, βεβαιῶν ὅτι ἤδη διείλεκται περὶ συμμαχίας καὶ πρὸς βασιλεῖς καὶ πρὸς πόλεις, ἔχων δὲ μόνους συμβοητοὺς τοὺς Θηβαίους προκαταδικασθέντας ὑπὸ Μετέλλου εἰς ἀπότισιν χρημάτων, ὅτι εἰσέβαλον εἰς τὴν χώ-

(1) Στραβ. Η. κγ'. (2) Οἱ περὶ τὸν Ὀρέστην ἐλθόντες εἰς Ῥώμην διατάρουν τὰ συμβεβηκότα περὶ αὐτοῦ, λέγοντες ὅτι παρ' ὀλίγον ἐκινδύνευσαν νὰ φονευθῶσι καὶ ἔλεγον μετ' ἀσκήτους καὶ καινολογίας· οὐ γὰρ ὥς κατὰ περιπέτειαν ἐπ' αὐτοὺς ἤκοντος τοῦ δεινοῦ διασάφουν, ἀλλ' ὥς κατὰ πρόθεσιν ὀρμηκῶν τῶν Ἀχαιῶν ἐπὶ τῇ παραδειγματίζεσθαι αὐτοῦ· ἡ σύγκλητος ἡγανάκτησε μὲν ἐπὶ τοῖς γεγενησὶ ὡς οὐδέποτε, καὶ παρὰ χρεῖμα πρεσβευτὰς κατετίθησθαι τοὺς περὶ τὸν Ἰούλιον. Πολυβ. ΑΠ. α.

ραν τῶν Φωκέων καὶ Εὐβοέων καὶ ὅτι ἐδήωσαν τὴν γῆν τῶν Ἀμφισσέων περὶ ἄκμην σίτου. Οὐ τω πολλάκις, λέγει ὁ Διόδωρος, ἡ κακία τῆς ἀρετῆς προτερεῖ καὶ ἡ πρὸς ὀλεθρον νεύουσα γνώμη τῆς πρὸς σωτηρίαν ἀπέχεσθαι παρακλήσεως (1). διότι εἶνε δυνατόν νὰ τύχῃ σίτινος συγγνώμης καὶ βασιλεὺς καὶ ἔθνος, ὅταν εἰς τὴν τῶν ἰδίων πεποιθότες δύνανται ἀναλαμβάνωσι τινὰ πόλεμον καὶ ἀποτύχῃσι δι' ἀπρόοπτον τινὰ τῶν ἰδίων στρατηγικὴν ἀνικανότητα, ἢ διὰ μεγαλειτέραν τῶν ἐναντίων δραστηριότητα· ἀλλὰ τὸ νὰ ζητήσῃ τις νὰ ρίψῃ τὸ ἀσθενὲς αὐτοῦ ἔθνος μετὰ θρασύτητος εἰς προφανῆ καταστροφὴν, τοῦτο μανίαν μᾶλλον ἢ ἀτυχίαν δύναται τις δικαίως ν' ἀποκαλέσῃ (2). Ταῦτα μαθόντες οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ τῶν πρέσβεων καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων τοῦ Μετέλλου, κατέγνωσαν τῶν Ἀχαιῶν ἀδικίαν καὶ διέταξαν τὸν τότε ὑπατον Μόμμιον μετὰ ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τοὺς Ἀχαιοὺς. Ὁ δὲ Μέτελλος πυθόμενος ταῦτα ἔσπευσε νὰ ἐπιθέσῃ πέρας εἰς τὸν πόλεμον πρὶν ὃς Μόμμιος φθάσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, κελεύων αὐτοὺς ν' ἀφήσωσιν ἀτελεῖς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ὅσαι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐλέγχθησαν, καὶ ὑποσχόμενος αὐτοῖς οὐδὲν κακὸν παρὰ Ῥωμαίων περὶ τῶν προγεγενημένων. Συνάμα δὲ μετὰ στρατοῦ ἐπορεύετο εἰς Ἑλλάδα ἐκ Μακεδονίας διὰ Θεσσαλίας καὶ τοῦ Λαμιακοῦ κόλπου. Ἀλλ' ὁ Κριτόλαος οὐδὲν ἀπολαγηθεὶς προσεκάθητο πολιορκῶν Ἡράκλειαν καὶ ἀκούσας ὅτι ἐπὶ ἤρχετο ὁ Μέτελλος ἔφυγεν εἰς Σκάρφειαν. Ἐκεῖ δὲ καταλαβόντες οἱ περὶ Μέτελλον φεύγοντας τοὺς Ἀχαιοὺς πολλοὺς ἐφόνευσαν καὶ ἡχμάλωτισαν 1000· ὁ δὲ Κριτόλαος ἐγένετο ἄφαντος ἢ φαρμάκῳ ἑαυτὸν ἀνελὼν ἢ κατὰ τῆς θαλάσσης πεσών. Τῶν δὲ ἐκστρατευσάντων Ἀρκάδων 1000 εἰσῆλθον εἰς Ἑλλάδιαν καὶ μαθόντες τὰ περὶ Κριτόλαον ἐπιστρέφοντες κατελήφθησαν περὶ Χαιρώνειαν καὶ ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κριτολάου παρήλθε πάλιν ἐπὶ τὴν στρατηγίαν ὁ Δάιος, ὅστις ἐλευθερώσας τοὺς δούλους καὶ τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάντας, συνήγαγεν ἕως 14,000 πεζοὺς καὶ 600 ἵππεῖς, ὧν 400 ἔπεμψεν εἰς Μέγαρα, ἵνα κωλύσῃ τοὺς Ῥωμαίους τοῦ νὰ προχωρήσωσιν· ὁ δὲ Μέτελλος ἐλθὼν εἰς Θήβας οὐδένα τῶν πολιτῶν ἐβλάψεν, ἀλλὰ συλλαβὼν τὸν ἀρχηγὸν Πυθέαν ἀπέκτεινεν· οἱ δὲ ἐν Μεγάροις Ἀχαιοὶ ἀκούσαντες ἐγγίζοντας τοὺς Ῥωμαίους ἀπῆλθον σπουδῇ εἰς τὸ ἄλλο στρατόπεδον· ὅθεν ὁ Μέτελλος καταλαβὼν καὶ τὰ Μέγαρα ἦλθε καὶ ἐστρατοπέδευσε εἰς Λευκόπετραν κατὰ τὴν εἰσόδον τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ προέτεινε τῷ Δαίῳ ὅρους εἰρήνης, αὗς ἐκεῖνος ἀπέρριψεν.

Ἐν τούτοις ἀφίκετο ὁ Μόμμιος, ὅστις ἀποπέμψας εἰς Μακεδονίαν Μέτελλον καὶ τοὺς μετ' ἐκείνου ἀνέμεινεν ἐν Ἰσθμῷ ἕως οὗ συνηθροίσθῃ πᾶσα ἡ παρασκευὴ, ἣν ἀπετέλουν 3,500 ἵππεῖς καὶ 23,000 πεζοί, ἐπὶ τούτοις τοξόται Κρήτες, καὶ ἐκ Περγάμου ὁ Φιλοποίμην στρατιώτας ἄγων παρ' Ἀττάλου. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἀφυλακτότερον εἶχαν ὑπὸ φρονήματος, οἱ Ἀχαιοὶ ἐφορ-

(1) Διόδ. λβ. 26. (2) Πaus. πρβ. Πολύβ. 6. Β. ζ. ι. — Μ. 6.

μήσαντες περί πρώτην φυλακὴν (1) ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ ἔλαβον ἕως 500 ἀσπίδας. Ὅθεν ἐπαρθέντες ἐπὶ τούτοις ἐφώρμησαν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους πρὶν οὗτοι ἄρξωνται τῆς μάχης. Ἀλλ' ἅμα ἐγένετο ἡ προσβολή, τὸ ἱππικὸν τῶν Ἀχαιῶν ἔφυγεν, οἱ δὲ πεζοὶ ἀντιστάντες ἐπὶ τινα χρόνον, περικυκλωθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· καὶ ἂν μὲν εἰσῆρχοντο εἰς Κόρινθον, ἴσως ἐλάβανον μετριωτέρους ὅρους εἰρήνης πρὸς ἀποφυγὴν πολιορκίας. Ἀλλ' ὁ Δίαιος εὐθὺς ἔφυγεν εἰς Μεγάλην πόλιν ἄγγελος τῶν κακῶν γενόμενος καὶ ἀποκτείνας ἰδίᾳ χειρὶ τὴν γυναῖκα, ἵνα μὴ γένηται αἰχμάλωτος, ἔπιε φάρμακον καὶ ἐτελεύτησεν, ἐοικυῖαν μὲν παρασχόμενος Μενελικίδα (λέγει δὲ Πausανίας) τὴν εἰς χρήματα πλεονεξίαν, ἐοικυῖαν δὲ καὶ τὴν εἰς θάνατον δειλίαν (2). Οἱ δὲ διασωθέντες εἰς Κόρινθον Ἀχαιοὶ ἔφυγον νυκτὸς μετὰ πολλῶν Κορινθίων· ὁ δὲ Μόμμιος εὐρὼν ἐναπεπταμένας τὰς πύλας ἐδίσταζε νὰ εἰσέλθῃ, ὑποπτεύων ἐνέδραν. Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας εἰσελθὼν ἔθεσε πῦρ καὶ κατέκαυσε τὴν Κόρινθον, καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἀπομεινάντων ἐφόνευσαν οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφέντες τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας ὅσαι διεσώθησαν ἐκ τοῦ φόνου. Τῶν δὲ ἀναθημάτων καὶ τοῦ ἄλλου κόσμου τὰ μὲν μάλιστα ἀξιοθέατα ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, τὰ δὲ ἔδωκε τῷ Φιλοποίμενι στρατηγῷ τοῦ Ἀττάλου, ὧν πολλὰ λέγει ὅτι εἶδε καὶ ὁ Πausανίας (3). Ὁ δὲ Πολύβιος ἀναφέρει, τὴν ὀλιγωρίαν τῶν στρατιωτῶν Ῥωμαίων στιγματίζων, ὅτι παρῶν εἶδε πίνακας ἐρριμμένους ἐπὶ ἐδάφους, τοὺς δὲ στρατιώτας παίζοντας πεσσοὺς ἐπ' αὐτῶν. Κατ' ὄνομα δὲ μνημονεύει τὴν ὑπὸ Ἀριστείδου εἰκόνα τοῦ Διονύσου, περὶ οὗ εἶπόν τινες ὅτι ἐρρέθη τὸ οὐδὲν πρὸς Διόνυσον, καὶ ἦν ὁ Στράβων εἶδεν ἐν Ῥώμῃ ἐν τῷ Δημητρεῖω ναῷ, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἡρακλέους καταπονουμένου ὑπὸ τοῦ χιτῶνος τῆς Διανείρας. Καὶ τὰ πλείστα δὲ καὶ ἄριστα τῶν ἄλλων ἐν Ῥώμῃ ἀναθημάτων ἐκ Κόρινθου ἐχομίσθησαν, προστίθῃσιν ὁ αὐτός. Τινὰ δὲ εἶχον καὶ αἱ περίξ πόλεις, δόντος τοῦ Μομμίου· οὕτω καταστραφεῖσα ἡ Κόρινθος καὶ κατὰ τὸν τῆς καταστροφῆς χρόνον ἔτυχε μεγάλης παρὰ τοῖς ὁρῶσι συμπαθείας καὶ κατὰ τοὺς ὑστερον χρόνους εἰς ἔδαφος κατερριμμένη πολὺν ἐποίει ἔλεος εἰς τοὺς ἐκαστοτε θεωροῦντας· καὶ οὐδεὶς διήρχετο αὐτὴν ἄδακρυς ὁρῶν μικρὰ συντρίμματα τῆς παλαιᾶς εὐδαιμονίας καὶ δόξης. Ὅθεν μετὰ 100 ἔτη θεασάμενος αὐτὴν ὁ Καῖσαρ ἀνέκτισε (4), πέμψας ἀπελευθέρους. Οὗτοι δὲ ἀνασχάπτοντες τοὺς τάφους εὕρισκον πλήθη πήλινα καὶ χάλκινα ἀγγεῖα (ταρεύματα) ἐξαίρετα διὰ τὴν τέχνην, ἅτινα πωλοῦντες ἀπέκτησαν πολλὰ χρήματα καὶ τούτου ἕνεκα πολλοὶ ἄλλοι νεχροκορίνθιοι ἐπλήρωσαν τὴν πόλιν, οἷτινες οὐδένα τάφον ἀφῆκαν ἄσκαφον (5). Οὕτως ἐξηφανίσθη ἡ ἀρχαιότης τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ἣν ὁ ποιητὴς ἀφνειὸν ἀπεχάλεσε καὶ ἥτις περὶ τε τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν ἄλλην φιλοκαλίαν ἡμιλλᾷτο ἐπαξίως πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ ἦτο διὰ τὸ πλῆθος τῶν εἰκόνων καὶ ἀγαλμάτων τὸ Μουσεῖον τῆς Ἑλλά-

(1) Οἱ Ῥωμαῖοι διήρουν τὴν νύκτα εἰς τέσσαρα τμήματα, ἅπερ ὠνόμαζον φυλακάς· ἐκάστη τούτων περιελάμβανε τρεῖς συνήθεις ὥρας (ὅρ. Ἀσωπ. Εἰς. εἰς Πίνδαρ. σελ. 69). (2) Πaus. Ζ. ις. 6.

(3) Στραβ. Η. κγ'. (4) Διόδ. Δ. λθ'. 27. (5) Στραβ. Η. κγ'.

δος (1). Μετὰ τὴν ὑπὸ Καίσαρος ἀνάκτισιν ἡ Κόρινθος κατέστη μία τῶν καλλιτέρων ἐν Ἑλλάδι Ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ ἡ ἔδρα τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ. Ἐλὼν τὴν Κόρινθον ὁ Μόμμιος, τὴν μὲν χώραν αὐτῆς ἐπέτρεψε τοῖς Σικυωνίοις εἰς καλλιέργειαν, τῶν δὲ ἄλλων πόλεων ὅσαι μετέσχον τοῦ πολέμου καθεῖλε τὰ τεῖχη καὶ ἀφηρεῖτο τὰ ὅπλα πρὶν ἔλθωσιν οἱ δέκα πρέσβεις οἱ ἀποστελλόμενοι συνήθως μετὰ τὴν κατὰκτησιν χώρας τινὸς ἵνα βοηθῶσι τὸν ὑπατον. Τούτων δὲ ἐλθόντων διελύθησαν τὰ συνέδρια τῶν Ἀχαιῶν, Φωκέων καὶ Βοιωτῶν καὶ ἄρχοντες ἀπὸ τιμημάτων διωρίσθησαν· ἐπεβλήθη ἐτήσιος φόρος καὶ ἀπηγορεύθη τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ δύναται νὰ ἔχῃ ἕκαστος κτήματα ἐκτὸς τῶν ὀρίων τῆς ἰδίας πόλεως. Μετὰ τινα ἔτη ἀπηλλάγησαν μὲν τοῦ φόρου καὶ ἐπετράπη ν' ἀποκτήσωσι καὶ κτήματα ὑπὲρ τὰ ὅρια, ἀλλ' ἡ Ἑλλάς μετέβληθη εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν Ἀχαΐα μετονομασθεῖσα διοικουμένη ὑπὸ Ἀνθυπάτου Ῥωμαίου, καὶ τὴν πτώσιν ταύτης ἡκολούθησαν μετ' οὐ πολὺ αἱ Ἀθῆναι, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Ρόδος, εἰς ἃς ὑπελείπετο ἤδη μικρὰ ἐλευθερίας σκιά. Ἐνταῦθα δὲν δύναται τις νὰ μὴ κλαύσῃ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Κορίνθου καὶ τὴν βανδαλικὴν τῶν ἀριστοῦργημάτων αὐτῆς καταστροφὴν καὶ ἱεροσυλίαν. Ἀλλὰ μήπως μόνη ἡ Κόρινθος ἔπαθε ταῦτα; Πανταχοῦ ὅπου ἐπάτουν οἱ Ῥωμαῖοι παραπλήσια ἔπραττον. Τὰ αὐτὰ ἐλέγχει αὐτοὺς ὁ Πολύβιος πράξαντας ἐν Συρακούσαις, ἀφ' ὧν τὰ πάντα καὶ εἰκόνας καὶ ἀνδριάντας εἰς Ῥώμην μετέφερον. Διὰ τὰ αὐτὰ δὲ παραπονεῖται παρὰ Λιβύῳ καὶ Χαλκιδεὺς τις ἐν Ῥώμῃ παράλυτος ἐλθὼν κατὰ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν οἵτινες ἐπολέμουν τὸν κατὰ Περσέως πόλεμον (2). Πόσα πλούτη ἀπωλέσθησαν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἀφ' οὗ ἤρξαντο κατεχόμενοι ὑπὸ θαυμασμοῦ πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς τέχνας! Ἀπὸ τῶν τοιούτων δὲ πράξεων θέλων ν' ἀποτρέψῃ αὐτοὺς ὁ Πολύβιος περιπαθῶς λίαν, καὶ μετὰ πικρίας ὅσον ἦν τότε δυνατόν, ἐλέγχει τοὺς Ῥωμαίους χαρακτηρίζων αὐτὰς ὡς ἀπὸ τοῦ ἰδίου βίου ἀπομάκρυναι, καὶ συμβουλεύων τοὺς στρατηγούς ν' ἀπέχωνται τῶν ἔργων ἅτινα ἐναπολείπουσιν ἀνεξάλειπτον τὸ μῖσος εἰς τὰς τῶν παθόντων καρδίας. Ἐκ τούτων, λέγει, οὐ μόνον φθόνος, ἀλλ' οἷον ὀργή τις ἐκκαίεται πρὸς τοὺς εὐτυχοῦντας· ἡ γὰρ τῶν ἰδίων περιπετειῶν ἀνάμνησις ὡς ἂν εἰ προτροπή τις ἐστι πρὸς τὸ κατὰ τῶν πράξαντων μῖσος. Ταῦτα δὲ εἰρήσθω μοι, προσθέτει, χάριν τῶν μεταλαμβάνόντων αἰεὶ τῆς δυναστείας, ἵνα μὴ σκυλεύοντες τὰς πόλεις κόσμον ὑπολαμβάνουσιν εἶναι ταῖς ἑαυτῶν πατρίσι τὰς ἀλλοτρίας συμφοράς (3). Ἀλλ' ἂν τοιαῦτα ἔλεγε τότε ὁ Πολύβιος πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς Ῥωμαίους, τί ὑπολείπεται νὰ εἰπώμεν ἡμεῖς σήμερον πρὸς ἐκείνους οἵτινες καὶ τὰ ὑπολειπόμενα τῆς παλαιᾶς προγονικῆς εὐκλείας τρίμματα, ὁ-

(1) Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν Λονδίῳ Διεθνή Ἐκθεσιν, ἐξέθηκε πρῶτος ἐκδομένη ἑλαιογραφία ἐπισημασθεῖσα ἂν τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Κορίνθου ὁ Γάλλος Γενὴ-Ροβέρτος-Φλωρὺ (ὁρ. Ἑφημ. Συζητ. ἀριθ. 129. Τοῦ ἔτους 1871.—Γοινοῦται δυστυχῶς νεκροκρανόμενοι ἀνεφάνησαν καὶ πάλιν, ἀνασχάπτοντες καὶ πωλοῦντες τὰ εὐρισκόμενα ἀγγεῖα εἰς ἔξονος ὁρ. Κλειὺ ἑφημ. Τεργέστ. (2) Λιβύης μ. γ. 8. (3) Πολύβ. Θ. ι.

σα ἢ ἐν γῇ κεχωσμένα οἱ προπάτορες ἡμῖν κατέλιπον κληρονομίαν ἢ οἱ αἰῶνες ἐσεβάσθησαν, ταῦτα διαρπάζοντες ἀπέρχονται τῆς ἐπιστήμης τ' ὄνομα ψευδώνυμον προσφέροντες (1). Πόση ἄραγε ἐναπομένει εἰς πάντα Ἑλληνα δυσμένεια, ἵνα μὴ εἶπω τι πλείοτερον, πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα πράξαντας καὶ πράττοντας, ὅτε διορᾷ τοὺς πατρικοὺς θησαυροὺς καθ' ἅπασαν τὴν ὑφήλιον περισπειρομένους; Τοῦτο δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀφυπνώσῃ ἡμᾶς, ὅταν θεωρῶμεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ ἡμέτερα περιφερόμενα τῇ δε καλκεῖσε πρὸς κόσμον; Δὲν ἐξεγείρουσιν εἰς συναίσθησιν τοῦ ἰδίου προγονικοῦ μεγαλείου, ὅπερ τοσοῦτοι αἰῶνες κατεπάτησαν καὶ δεινῶς κατέφθειραν; Θὰ ἔλθῃ ἄραγε ἡμέρα καθ' ἣν τὰ διεσπαρμένα ταῦτα πλούτη τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου περισυναχθέντα θὰ κοσμήσωσιν, ἂν μὴ τὸν ἰδιωτικὸν βίον, τὸν δημόσιον τοῦλάχιστον; Θὰ ἔλθῃ ἄραγε ἡμέρα καθ' ἣν οἱ ἐπιγιγνόμενοι συνηγμένον ὁρῶντες ἐν τοῖς δημοσίοις ἡμῶν μουσείοις τὸν πανταχοῦ περικοσμοῦντα νῦν τὰ τῶν ἄλλων, θὰ δύνωνται νὰ ἐκορῶσι μετὰ ἐθνικῆς μεγαλοπρεπείας καὶ ἀγαλλιάσεως τὸ πάτριον σέμνωμα πάσης Ἑλληνικῆς καρδίας;

3) Ἰστορήσαντες ἀνωτέρω τὰ τελευταῖα ἐν Ἑλλάδι γεγονότα, διεγράψαμεν συγχρόνως καὶ σύντομον μὲν, ἀλλ' ἀληθῆ εἰκόνα τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς τῶν Ἑλλήνων παρακμῆς. Ἦδη δὲ ἵνα συμπληρώσωμεν τὴν ὅλην εἰκόνα τῆς Ἑλλάδος, ἐπιρρίψωμεν μικρὸν βλέμμα καὶ ἐπὶ τῶν στρατηγησάντων καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἴδωμεν τὰ αἷτια τῆς τοιαύτης καταπτώσεως· διότι ἡ τῶν αἰτιῶν θεωρία πλὴν τοῦ ψυχαγωγικοῦ πολλὴν παρέχει τὴν ὠφέλειαν (2). Δύο ἀρεταὶ δύνανται νὰ διασώσωσι, κατὰ τὸν Πολύβιον, ἔθνος τι, ἢ τε πρὸς τοὺς πολεμίους ἀνδρεία καὶ ἢ πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμόνοια (3). Ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι ἔλειπον ἀμφότεραι. Οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοί, οἵτινες ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἤρξαντο, κατέφθειραν τὴν χώραν, οὐχ ἥκιστα παθοῦσαν καὶ διὰ τῶν εἰς τὴν Ἀσίαν στρατολογουμένων καὶ ἀποδημούντων. Πάντων δὲ μάλιστα ὑπὸ τούτων ἔπαθεν ἡ Μακεδονία. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ Ἑλλὰς ἦτο εἰσέτι λίαν ἰσχυρὰ συνηνωμένη, ἵν' ἀντιστῇ καὶ ἀποδιώξῃ τοὺς Ῥωμαίους· διότι καὶ στρατιώτας καλῶς γεγυμνασμένους εἶχε καὶ στρατιωτικὸν ὀργανισμόν οὐχ ἥττονα τοῦ τῆς Ῥώμης. Τοῦτο δὲ λεγόμενον μάλιστα ἐπὶ τῶν Μακεδόνων εἶνε ἀληθέστατον. Ὅθεν περὶ τῶν Ἀχαιῶν λόγον ὁ Διόδωρος ποιούμενος λέγει ὅτι οὐ δι' ἀνανδρίαν στρατιωτικὴν, ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν τῶν στρατηγῶν περιέπεσον εἰς ὅσα ὑπέστησαν ἀκληρήματα (4). Καὶ φαίνεται μὲν ὁ Πολύβιος ἡγούμενος ὑπερέχοντα τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμόν τῶν Ῥωμαίων (5), οὐ μὴν ἀλλ' ἡ φάλαγξ τῶν Μακεδόνων ἠδύνατο κράτιστα ν' ἀντιταχθῇ πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς λεγεῶνας. Τοῦτο τοῦλάχιστον θέλων νὰ δηλώσῃ ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι ὁ Παῦλος Αἰμίλιος ὥς εἶδε τὴν τε Ῥώμην τοῦ συνασπισμοῦ τῆς φάλαγγος καὶ τὴν τραχύτητα τῆς προβολῆς, ἐκπληξίς αὐτὸν ἔσχε καὶ δέος ὥς οὐδὲν ἰδόντα πώπο-

(1) Ὁ Ζεῦ, πάτερ Ζεῦ, σὺ μὲν οὐρανοῦ κράτος, σὺ δ' ἔργ' ἐπ' ἀνθρώπων ὄρας λειμῶνά καὶ θεμιστὰ, σοὶ δὲ θηρίων ὕδρις τε καὶ θύκη μέλει. (Ἀρχιλ.). (2) Πολυβ. 4. (3) αὐτ. ΣΤ. μς'. 7. (4) Διόδ. λβ. 25. (5) Πολυβ. Ν. κθ'. λγ'.

τε θέαμα φοβερώτερον, καὶ πολλάκις ὕστερον ἐμμένητο τοῦ πάθους ἐκείνου καὶ τῆς ὀψέως (1). Ὅπου δὲ μικρὸν μόνον τῆς Ἑλλάδος τμήμα, ἡ Μακεδονία, ὑπὸ τῶν οἰκείων καταρραδιουργουμένη καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καταπολεμουμένη ἐδυνήθη νὰ πολεμήσῃ ἐπὶ τινὰ ἔτη πρὸς τὰς νικηφόρους πανταχοῦ Ῥωμαϊκὰς στρατιάς, βεβαίως σύμπασα ἡνωμένη ἡ Ἑλλὰς πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς οὐ μόνον μὴ νικηθῇ δὲν ἐφοβεῖτο, ἀλλὰ καὶ γενναιότερόν τι νὰ πράξῃ ἤθελε δυνήθῃ. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἔλειπεν ἀπ' αὐτῆς τότε ἡ ἐθνικὴ ἐκείνη ἐνότης ἡ τὴν ἰσχὺν παράγουσα καὶ δι' ἧς καὶ ἔθνη καὶ ἄτομα μεγαλουργοῦσι πανταχοῦ καὶ πάντοτε, ἢ, ἵνα εἰπῶ ἀληθέστερόν τι, ἐνυπῆρχεν ἐν τῇ τότε Ἑλλάδι ἡ ἀρχαία τῶν πόλεων φυλετικὴ ἔρις τοιαύτη, ὅποια ἐνυπάρχει μετὰ πολυχρονίους περὶ ἡγεμονίας φυλετικούς πολέμους, μετὰ ἐμφυλίους περὶ πολιτευμάτων καὶ διαιρέσεων γένους σπαραγμούς, καὶ ὅποια προφαίνεται ὅπου τὰ ἀρχαῖα θρησκευτικὰ καὶ ἐθνικὰ ἦθη ἐξέλιπον, ἐπιπλαστός δέ τις ὑπὲρ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος καὶ τῆς ἰδίας φιλαυτίας ἐνέργεια ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀγνότητα τῶν ἀρχαίων πολιτικῶν ἀρετῶν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ γεγηρακυῖα καὶ οὕτως ἀποσυντεθειμένη κοινωνία, τὸ παρὸν καὶ τὸ πρὸ ποδῶν τοῦ μέλλοντος προαιρουμένη, οὐδόλως ἀπίθανον ὅτι ἐφάνη νικῶσα νεαρὰ καὶ λόγῳ πνέουσα ἐθνικότης κατὰ μικρὸν καὶ φρονίμως παρεμβαίνουσα καὶ ὑφαίρουσα τὴν ἐλευθερίαν τῆς μόνης φυλῆς, ἥτις καὶ νικωμένη ἐμελλε νὰ διαφιλονεικήσῃ τὸν θρόνον, ὅπως διημφισβήτησεν (2).

Ἀλλὰ πλὴν τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀνδρείας ἡ Ἑλλὰς καὶ στρατηγούς ἀνέδειξε περὶ τὰ τέλη οὐχὶ μικρούς. Πύρρος, Κλεομένης, Ἀντίγονος ὁ Δώσων, Φίλιππος, Φιλοποίμην καὶ Λυκόρτας ἦσαν ἐκ τῶν ἀνδρῶν οἵτινες καὶ τόλμην καὶ ἐμπειρίαν στρατηγικὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν εἶχον, καὶ πρὸς τοὺς κρατίστους τῶν νικησάντων στρατηγῶν Ῥωμαίων δύναται τις νὰ παραβάλλῃ. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπὸ τῶν πλείστων τούτων ἔλειπεν ἡ πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ σύνεσις· διότι ἡ πόλεμικὴ τῶν στρατηγῶν ἐμπειρία καὶ τόλμη εἶνε μὲν καλὴ καὶ μέγα πρὸς νίκην, ἀλλ' ἄνευ τῆς πολιτικῆς συνέσεως εἶνε σχεδὸν ἀνωφελὴς καὶ ἔστιν ὅτε ἐπιβλαβής. Πόσον ἀδέξιοι ἐδείχθησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἵνα κρατύνωσι τὰ ἴδια διὰ τῆς τῶν Ἑλλήνων φιλίας καὶ πόσον τοῦναντίον ἐπιδέξιοι οἱ τῶν Ῥωμαίων! Ἡ ἀδεξιότης τῶν Μακεδόνων βασιλέων, τοῦναντίον δὲ ἡ φρόνησις τῶν Ῥωμαίων ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας, ἵνα προκαλέσωσι μᾶλλον, ἀλλ' οὐχὶ νὰ πολεμήσωσι τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἕλληνες συνεμάχουν τοῖς Ῥωμαίοις, ἰσάριθμος δὲ σχεδὸν Ἑλληνικὸς στρατὸς συνεπολέμησε μετὰ τῶν ξένων κατὰ τῶν οἰκείων (3). Ἀλλὰ μήπως ἐν Κορίνθῳ δὲν εἶδομεν Ἕλληνας συμπολεμοῦντας τοῖς Ῥωμαίοις; Τοιαύτη δυστυχῶς διαφθορά γίνεται τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος διὰ τοῦ ἐκπατρισμοῦ καὶ τῆς τῶν γυναικῶν διαφωνίας, ὡ-

(1) Πλουτ. Αἰμ. θ. 4. (2) Ὁ Ὀράτιος, ἀποθανὼν τὸ 8ον ἔτος π. Χ., σαφῶς τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπὼν: *Graecia capta victorem ferrum cepit et artes*—*intulit agraeci Latine* (ἐπιστ. Β. α. 156). (3) Διδ. μ.γ. β, 7, 8.

ὅτε καὶ τὸν προφανῆ κίνδυνον σωτηρίαν τινὲς λογίζονται, καὶ ἀναισθήτως ὑπὸ τῶν παθῶν ἀγόμενοι τοὺς τῶν οἰκείων καὶ τοὺς ἑαυτῶν κλοιοὺς χαλκεύονται! Οἱ ἡγεμόνες τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν ἄλλων πόλεων καταστρέφοντες συνήθως ὅσα πολεμοῦντες ἐλάβανον ἀπεξενούντο καὶ ἔμειναν ἔρημοι συμμάχων καθ' ὃν καιρὸν τὰ μάλιστα τούτων εἶχον χρεῖαν. Τούτου δὲ δὲν φαίνονται ἀπηλλαγμένοι παντελῶς οὐδ' αὐτὸς ὁ Κλεομένης καὶ Φιλοποίμην, οἱ ἱκανώτατοι καὶ δημοτικώτατοι τῶν τότε στρατηγῶν, ὁ μὲν τὴν Μεγαλόπολιν καταστρέψας, ὁ δὲ τὴν Σπάρτην κολαφίσας (1).

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐποιήσαντο μεγάλην πρόνοιαν περὶ τὴν αἵρεσιν τῶν στρατηγῶν οὓς ἐπεμψαν εἰς Ἑλλάδα, ἵνα καὶ τὰ ἥθη διαφέρωσι καὶ Ἑλληνικῆς παιδείας μετέχωσιν. Ὅθεν οὐ μόνον κατὰ τοῦ Φιλίππου τὸν Τίτον ἀπέστειλαν Ἑλληνικῆς παιδείας κἀτοχον, καὶ διαλεγόμενον Ἑλληνιστὴ καὶ τὴν ὅψιν φιλόανθρωπον καὶ τιμῆς ἀληθοῦς ἐραστὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ Περσέως ὁμοιον αὐτῷ τὸν Αἰμίλιον Παῦλον ἐπεμψαν, ὃς τὴν τε ἐπιχώριον καὶ πᾶτριον παιδείαν ἐπιμελῶς ἤσκει καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς παῖδας, τὴν δὲ Ἑλληνικὴν φιλοτιμότερον· διότι οὐ μόνον γραμματικούς καὶ σοφιστὰς καὶ ῥήτορας, ἀλλὰ καὶ πλάστας καὶ ζωγράφους καὶ πώλων καὶ σκυλάκων ἐπιστάτας καὶ διδασκάλους θήρας Ἑλλήνας εἶχεν (2). Οἱ τοιοῦτοι δὲ ἄνδρες καταλλήλως ὁμιλοῦντες καὶ πράττοντες, πλεῖστα διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἑλλήνας οἰκειότητος ἐπραξαν ἢ διὰ τῶν ὀπλῶν· ὥς ἐν παραδείγματι, ὁ μὲν Φίλιππος διερχόμενος τὴν Θεσσαλίαν τοὺς μὲν ἀνθρώπους ἐκ τῶν πόλεων ἀνίστα εἰς τὰ ὄρη, κατέκαιε δὲ τὰς πόλεις καὶ ἔδιδε τὰ χρήματα εἰς διαρπάγην τοῖς στρατιώταις. Τούναντίον δὲ ὁ Τίτος ἐφιλοτιμεῖτο καὶ παρεκάλει τοὺς στρατιώτας νὰ βαδίζωσι κηδόμενοι ὥς διὰ χώρας οἰκείας καὶ παρακεχωρημένης πλέον εἰς αὐτούς· ὅθεν οὐδόλως παράδοξον ὅτι οἱ Μακεδόνες βλέποντες τὸν Τίτον φιλανθρώπως καὶ πράως φερόμενον καὶ ἀκούοντες Ἑλληνιστὴ διαλεγόμενον ἐκηλοῦντο καὶ ἀπερχόμενοι ἐνεπίμπλων τὰς πόλεις εὐνοίας πρὸς αὐτόν, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ περὶ τὸν Φίλιππον θεράποντες ἔλεγον ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχοντο πολεμήσοντες οὐχὶ πρὸς Ἑλλήνας, ἀλλ' ὑπὲρ Ἑλλήνων πρὸς Μακεδόνας (3). Διὰ δὲ τῆς τοιαύτης τῶν στρατηγῶν εὐνοίας ἐπέτυχον οἱ Ῥωμαῖοι εὐκόλως νὰ διαιρέσωσι τοὺς Ἑλλήνας καὶ παραλαβόντες πρῶτον μὲν τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ Αἰτωλοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἔπειτα δὲ τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, νὰ καταβάλωσι τοὺς Ἑλλήνας διὰ τῶν Ἑλλήνων μᾶλλον καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ πολέμου.

Πρὸς δὲ τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι ἵνα νικήσωσιν ὑπεβάλλοντο καὶ εἰς τὰς μάλιστα αὐθαιρέτους τῶν στρατηγῶν ἀπαιτήσεις καὶ ἐπιτιμῶντας ἠνείχοντο· οἱ δὲ Ἕλληνες σπανίως καὶ ἐν καιροῖς γαλεποῖς φαίνονται παίζοντες μᾶλλον ἢ σπουδάζοντες περὶ τὴν ἐκλογὴν. Ὁ Ῥωμαῖος ὑπετάσσετο εὐπειθέστατα τοῖς

(1) Διοδ. κζ. (2) Πλουτ. Αἰμ. ζ'. (3) αὐτ. Τίτος ε. (4) Ὁ Τίτος οὐκ εἶχε πλεον τῶν 30 ἐτῶν ὅτε ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα μετὰ στρατοῦ. Ἦν δὲ, κατὰ Πολύβιον, πᾶν ἀγχίνου, εἰ καί τις ἕτερος Ῥωμαίων Φολοῦ III. 6.

κρείσσοσιν ἐν τοῖς τοιοῦτοῖς καιροῖς, ὁ δ' Ἑλλήνι σπανιώτατα, τοῦναντίον δὲ τῷ πλείῳ πρὸς χάριν λέγοντι. Ὅτε ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἤρεθ' ἑστρατηγὸς πρὸς Περσέα συγκαλέσας ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ σιγὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς πάντα τὰ κελευόμενα, ἂν ἐνόμιζον, ὅτι ἐδύνατο νὰ πράξῃ τι· εἰδὲ μὴ, εἶπεν, ὅτι προετίμα νὰ παραιτηθῇ. Οἱ λόγοι οὗτοι τοσαύτην αἰδῶ ἐνεποίησαν τοῖς πολίταις, ὥστε ἀπελθόντες ἐσεμνύοντο ὅτι τοὺς κολακεύοντας παρελθόντες εἴλοντο παρρησίαν ἔχοντα καὶ φρόνημα στρατηγόν· οὕτως, ἐπιφωνεῖ ὁ Πλούταρχος, ἐπὶ τῷ κρατεῖν καὶ μέγιστα· εἶναι τῶν ἄλλων ἀρετῆς καὶ τοῦ καλοῦ δοῦλος ἦν ὁ Ῥωμαίων δῆμος (1). Ἀλλὰ παρ' Ἑλλήσι συνήθως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐνδόξῳ περιάδῳ ὁ πλείῳ εἰπὼν ἀρεστά, καὶ ἂν μὴ ἦτο ἱκανός, εὐδοκιμώτερος συνήθως ἐφαίνετο καὶ προετιμᾶτα τῶν ἄλλων. Καὶ αὐτὸ δὲ τῶν Περσικῶν πολέμων τὸ σέμνωμα, ἢ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, ἤθελεν ἀπολεσθῇ μετὰ πάσης τῆς Ἑλλάδας, ἂν μὴ ὁ Θεμιστοκλῆς φρονίμως ποιῶν ἀπέκλειε τῆς στρατηγίας διὰ χρημάτων τὸν ἀνάξιον ἀντίζηλον Ἐπικλήδην τὸν Εὐφημίδου, δημαγωγὸν δεινόν, ἀνανδρον δὲ καὶ φιλόργυρον. (2). Ἀλλὰ μήπως ὁ Κλέων δὲν ἤρεθ' ἑστρατήγος τοῦ Δημοσθένους, παίζοντος μᾶλλον τοῦ δήμου ἢ σπουδάζοντος; (3) Καὶ φαίνονται μὲν καὶ παρὰ τῷ Ῥωμαϊκῷ λαῷ ἔστιν ὅτε ἀποπλανήσεις καὶ ἐκδικήσεις ἄκαιροι πρὸς τοὺς στρατηγούς, ἀλλ' ὑπῆρχεν ἡ ἰσχυρὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν μερῶν, ἥτις ἰσχυρὸν τιθεμένη ἀντιστάθμισμα ἀνέτρεπε τὰς ἀδίκους τοῦ δήμου ἀποφάσεις, ὅπως πάλιν ὁ λαὸς περιέστελλε τὴν ἀγέρωχον ἀριστοκρατικὴν καὶ τυραννικὴν τῶν ἰσχυρῶν πολλάκις πρόθεσιν. Ὅθεν δικαίως ὁ Πολύβιος τοῦ πολιτεύματος ἀρετὰς ἢ ἐλλείψεις θεωρεῖ τὰς τριαύτας παρεκτραπὰς Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων.

Ἀλλ' ἵνα τὰ περὶ τῶν στρατηγῶν σαφέστερα κατανοήσωμεν, ἀντιπαραβάλλωμεν τοὺς τελευταίους Μακεδόνας βασιλεῖς πρὸς τοὺς ἀντιπολεμήσαντας στρατηγοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Φίλιππος ἦτο στρατηγὸς ἱκανὸς περὶ τὰ πολεμικά, ἀλλ' ἀδεξιότατος βασιλεὺς τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁξύθυμος καὶ ἐκδικητικὸς λίαν οὐδένα εἶχε φίλον καὶ ἀπέβαλλε πολλάκις ἐν μιᾷ στιγμῇ ὅ,τι μετὰ κόπου ἐκέκτητο. Διὰ τῆς φιλίας καὶ πολιτικῆς συνέσεως τῶν δύο Ἀράτων πᾶσα ἡ Πελοπόννησος ἀνεκήρυξεν αὐτὸν νέαν ὄντα πρᾶσάτην καὶ ὑπεβλήθη ἐκουσίως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του, ἀλλὰ διὰ τῆς τυραννικῆς ὑπεροφίας καὶ τῆς πολιτικῆς του ἀστασίας καὶ ἀπιστίας ἀπώλεσε πάντα καὶ μάλιστα κατέστησε καὶ ἐχθροὺς ἐκείνους οὓς ἐμελλε νὰ ἔχῃ φίλους καὶ εὐνοὺς διὰ τῆς εὐεργεσίας· διότι πλὴν τῶν Αἰτωλῶν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀχαιοὶ μεθ' ὧν συνεμάχει πρότερον ἐπεμψαν κατ' αὐτοῦ βοήθειαν τοῖς Ῥωμαίοις. Ὁ Φίλιππος δὲν ἐγίνωσκε, φαίνεται, ὅτι διὰ τῆς εὐνοίας τὰ πλεῖστα εὐκολώτερον κατορθοῦνται ἢ διὰ τῆς βίας καὶ τῶν ἀρπαγῶν, καὶ ὅτι διὰ τοῦ φόβου μόνον οἱ τύραννοι βασιλεύουσι πρὸς καιρὸν, οἱ δὲ βασιλεῖς διὰ τῆς εὐεργεσίας καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ καταστρέφῃ, ἀλλὰ νὰ σώζῃ τοὺς μηδὲν ἡδικοῦσας. Ὀλιγῶρει δὲ τούτων ἂν καὶ ἤθελε νὰ φαίνεται διάδοχος τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου,

(1) Πλούτ. Αἰμίλ. ια. (2) αὐτ. Θεμιστοκ. ς'. (3) Θουκ. Α. 21. γ., κθ.

ὧν τὰς πράξεις οὐδόλως ἐφρόντισε νὰ μιμηθῇ (1). Ἀλλ' ὁ Τίτος ἦτο γλυκὺς καὶ ἡμερὸς, ὁμιλητικὸς τοὺς τρόπους, καὶ τὸ πάντων μέγιστον δίκαιος καὶ πιστὸς πρὸς τὰς ὑποσχέσεις. Ὅθεν ὡς σωτῆρα ἀπεδέχοντο αὐτὸν καὶ ἐκουσίως μετακαλοῦμεναι παρεδίδοντο αὐτῷ αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ὅλην τοῦ πολέμου διεξαγωγὴν ἀσκόπως ἐπραξεν ὁ Φίλιππος, καὶ φαίνεται στρατηγὸς τῶν τῶν καὶ ἱκανὸς μικροὺς μόνον πολέμους νὰ διεξαγάγῃ καὶ πρὸς ὁμοφύλους, ἀλλ' οὐχὶ μεγάλους καὶ πρὸς ξένους. Παραλιπὼν νὰ βοηθήσῃ τοὺς Καρχηδονίους, ἢ τοῦλάχιστον νὰ συστήσῃ εἰς ἐν τὴν Ἑλλάδα, ἐν ᾗ ὁ Ἀννίβας κατεπολέμει τοὺς Ῥωμαίους, κατέτριψε τὸν χρόνον εἰς διαπραγματεύσεις καὶ ἀντεκδικήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου καὶ τοὺς Ῥοδίους, οὓς οἱ Ῥωμαῖοι καταλλήλως ὑπεκίνουν, ἵνα ἐμποδίσωσι πᾶσαν παρ' αὐτοῦ πρὸς Καρχηδονίους βοήθειαν. Ἀλλὰ μήπως ἐδείχθη πολιτικώτερος καὶ ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέλαβον τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον; Καὶ περὶ τὰς πρὸς τὸν Ἀντίοχον διαπραγματεύσεις δὲν ἐδείχθη τόσον ἐνεργητικὸς ὅσον ἐπρέπε, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι καταλλήλως χωρισμένους κατεπολέμησαν ἑκατέρους. Ὅθεν καὶ τοὺς ἐπεικεῖς τῆς συνθήκης ὅρους εἰς τοῦ Τίτου τὴν φρόνησιν μᾶλλον πρέπει ν' ἀποδώσωμεν καὶ ὅχι εἰς τοῦ Φιλίππου. Φοβηθεὶς δὲ ὁ Τίτος μὴ ὁ Ἀντίοχος προτρεπόμενος ὑπὸ τοῦ καταφυγόντος ἐκεῖ Ἀννίβου ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Φιλίππου καὶ οὕτω συνηνωμένοι ἐπιστρατεύσωσιν ἐπ' αὐτούς, προλαβὼν ἐποιήσατο εἰρήνην. Πόσον δὲ δὲν χαρακτηρίζεται τὸ ἄστατον καὶ ἀσύνετον τοῦ Φιλίππου πνεῦμα καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἡττηθεὶς ἐστράτευσε μετὰ τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἤγε καὶ ἔφερεν αὐτῶν τὴν χώραν μανιωδῶς αὐτὸς ὁ θέλων νὰ γένηται τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγός, πολεμήσας αἰσχρῶς πρὸς τοὺς ξένους ἠνώθη μετ' αὐτῶν καὶ συγκατέστρεψε τοὺς Ἕλληνας ἐπιδεικνύμενος ἀγενῆ ἀνδρείαν ὅπου οὐκ ἔδει, παραπλήσιον ποιῶν πρὸς ὅσα ἐπραξάν ἐσχάτως οἱ Γάλλοι, ἀνάνδρως μὲν πολεμήσαντες πρὸς τοὺς ξένους, μετ' ἀνηκούστου δὲ λύσσης πρὸς ἀλλήλους. Πόσον σαφὴ καὶ ὁμοία προφαίνει πολλῶν ἢ ἱστορία τὰ σημεῖα τῆς ἠθικῆς τῶν ἐθνῶν ἐξαχρειώσεως!

Οὐχ ἥκιστα ἀντίθετοι δεικνύονται καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ἀποφασίσαντες τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος Περσεὺς καὶ Αἰμίλιος Παῦλος. Οὗτος μὲν γὰρ πρὸς τὴν ἀλλή ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν ἦτο γενναιόδωρος λίαν καὶ σωφρονέστατος, ὁ δὲ Περσεὺς φιλάργυρος καὶ οἷον οἰκονομῶν καὶ λογισμὸν ἀποδώσων ἀκριβῆ τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης πρὸς οὓς ἐπολέμει. Εὐρὼν παρὰ τοῦ πατρὸς ἱκανὰ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον δὲν μετεχειρίσθη αὐτὰ πρὸς ὃν ἔδει σκοπὸν, ἀλλ' ἀφιλότιμον τὸ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μῖσος ἔχων τοῦ φιλοτίμου πατρὸς, κατήντησε δι' αὐτὰ ταῦτα ἐπονείδιστος καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα ἐπιβλαβέστερος. Τοιαύτην δὲ ἐδείκνυε φιλαργυρίαν, λέγει ὁ Πλούταρχος, τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου κατὰ συγγένειαν ἀρετῆς μεταποιούμενος, οἷτινες τὰ πράγματα τῶν χρημάτων ὠνητὰ ἡγούμενοι, ἀλλ' οὐχὶ τὰ χρήματα τῶν πραγμάτων, κύριοι πάντων ἐγένοντο (2). διότι ὁ μὲν Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν

(1) Πολυβ. ι. 9. σ. 36. (2) Πλούτ. Αἰμ. σ.

ἐν Ἀρβήλοις μάχην, βλέπων τὸν Παρμενίωνα αἰτοῦντα βοήθειαν, ἵνα σώσῃ τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὸ στρατόπεδον, ἐπέπληξεν εἰπὼν ὅτι ἀπώλεσε τὴν φρόνησιν μὴ λογιζόμενος ὅτι νικῶντες μὲν δύνανται νὰ προσκτήσωνται τὰ τῶν πολεμίων σκεύη καλλίω πολὺ τῶν ἰδίων, ἡττώμενοι δὲ δὲν πρέπει νὰ φροντίζωσι περὶ χρημάτων οὐδὲ περὶ ἀνδραπόδων, ἀλλὰ πῶς ἀποθανοῦνται καλῶς καὶ λαμπρῶς ἀγωνιζόμενοι (1). Ὁ δὲ Περσεὺς καταλιπὼν τὴν μάχην ἔφυγεν αἰσχυρῶς περὶ τῆς τῶν σκευῶν διασώσεως μικρολογούμενος πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν φύλακας, καὶ οἶον προετοιμαζόμενος μετὰ πολλῶν κοσμηθεὶς πλούσιος αἰχμάλωτος νὰ ἐπιδειχθῇ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὅσα φεισάμενος ἐφύλαξεν. Πρὸς οὕτω δὲ ἀγενῶς ὑπὸ φιλαργυρίας κατεχομένην ψυχὴν, ὅμοιον ἀπέδειξε καὶ τὸ θάρρος· διότι οὐ μόνον εὐθύς τοῦ ἀγῶνος ἰσχυρῶς συστάντος, αἰσχυρῶς ἔφυγε ψευδῇ θυσίαν προφασιζόμενος εἰς τοὺς Θεοὺς, οἵτινες βέβαια δὲν δέχονται θυσίας δειλὰς παρὰ δειλῶν, μηδὲ εὐχὰς ἀθεμίτους, ἀλλὰ καὶ ἡττηθεὶς καὶ συλληφθεὶς ἀγενῶς καὶ ταπεινῶς λίαν προσηνέχθη (2). Τῆς δὲ τοιαύτης φιλαργυρίας καὶ δειλίας καὶ αὐτὸς ἀξίαν ἔδωκε τὴν ποινὴν καὶ εἰς τοὺς ἀτυχεῖς φιλοθασιλεῖς Μακεδόνας οὐ διάφορον τῆς ἑαυτοῦ κατέλιπε.

Περαίνων ἐνταῦθα τὸν λόγον, Κύριοι, ζητῶ συγγνώμην ὅτι ἀπετόλμησα νὰ ἐπιληφθῶ σπουδαιοτάτου θέματος καὶ δι' ἀσθενοῦς γραφίδος νὰ σχιαγραφῇσω μέγα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας γεγονός, σπουδαῖον καὶ πολὺπειρον περὶ τὰ τοιαῦτα ἀπαιτοῦν ἄνδρα. Ἀλλ' ἐμοὶ μὲν ταῦτα εἰπὼντι βαιὰ καὶ πολλῶν δέοντα ἔστω συγγνώμη.

Ὑπὲρ τὰ δισχίλια δὲ παρῆλθον ἔτη, ἀφ' οὗ ἐξέλιπεν ἡ ἀρχικὴ ἐνδοξος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους αὐτονομία. Ἐκτοτε τὸ πλεῖστον ὑπὸ δεσπότας ξένους ἔρπουσα ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἐλησμόνησε τῆς παλαιᾶς εὐκλείας. Προηγούμενη πάντοτε καὶ κρατοῦσα τοῦ πολιτισμοῦ τὴν δᾶδα μετέδωκε καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὴν, συνέσφιγξέ πως τὰ διάφορα συνπρίμματα τοῦ Ἀνατολικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους κατὰ τὴν μακρὰν Βυζαντινὴν περίοδον, καὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας μόνη πρὸς τοὺς πολλαχόθεν ἐπιδρομεῖς ἀντεπεξελθοῦσα, ὑπέκυψε τελευταῖον εἰς τοῦ ἰσχυροτέρου τὴν δύναμιν. Ὡσπερ δὲ καθιερωμένη ἐστιὰς ἐπὶ τέσσαρας ὅλους αἰῶνας κεχωσμένον κρατήσασα τὸν ἱερόν τῆς ἐλευθερίας σπινθῆρα ἀνέφλεξεν ἐσχάτως αὐτὸν εἰς μικρόν. Ἡ ἐλευθερία αὐτῆς ἐχαιρετίσθη μετὰ τῶν αἰσθημάτων ἐκείνων, ἅτινα ἐμποιοῦνται φυσικῶ τῷ λόγῳ εἰς τοὺς παρακολουθοῦντας τῶν ἔθνων τὰς τύχας. Τὸν πρῶτον ἐνθουσιασμόν διεδέχθη ἡ ψυχρὰ στωϊκότης φίλων καὶ ἐχθρῶν καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνεζητεῖτο ἂν εἴνε δυνατόν νὰ ἀναζήσῃ καὶ ἀναβλαστήσῃ μετὰ πολυχρόνιον οὕτω δουλείαν ἔθνος πρὸ αἰώνων κατατεταγμένον εἰς τὴν τάξιν τῶν τεθνεώτων, καὶ ἀμφέβαλλον ἂν ὑπολείπεται εἰσέτι δημιουργικὴ δύναμις εἰς τὴν ἀναβλαστήσασαν παραφυάδα τοῦ γεγηρακότος Ἑλληνικοῦ δένδρου, οὗτινος τὰ φύλλα καὶ τοὺς κλῶνας καὶ αὐτὸν τὸν κορμὸν πάντες οἱ αἰῶνες ξυλευόμενοι δεινῶς τῇ δε καχεῖσε διεφορήσαντο καὶ διεσκόρπισαν. Ἀλλ' εὐτυχῶς τὰ νέφη τοῦ δισταγμοῦ ἤρξαντο ἀπὸ τινος διαλυόμενα καὶ κατὰ τὸν ἱστορικὸν Γαλάτην, ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς

(1) Πλουτ. Ἀλεξ. λ. 6. (2) αὐτ. Αἰμ. κς'. Πολυβ. ΚΘ. ε. 13.

εἶνε μέγα τι ἤδη ἀρξάμενον (1). Τὴν δὲ ἀλήθειαν ταύτην ἀγωνίζεται νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ἡ μικρὰ Ἑλλάς καὶ μετὰ ταύτης τὰ πανταχοῦ διεσπαρμένα αὐτῆς τέκνα διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης, διὰ τῆς τέχνης καὶ βιομηχανίας καὶ διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἐμπορίου καὶ πρὸς αὐτὸ τοῦτο τέλος καὶ ἡμεῖς σπεύδοντες συνεργόμεθα καθ' ἐκάστην ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν ἀρωγὴν ἀγαθὰ καὶ φίλα τῷ πολιτισμῷ φρονούντος ἡγεμόνος.

Ταῦτα μὲν ἡμεῖς ἐπαξίως τῆς παλαιᾶς προγονικῆς εὐκλείας πράττομεν, ἡ δὲ τὸν Ἑλληνισμόν καθοδηγοῦσα θεία δύναμις, ἥτις ἐν μὲν τῷ ἐθνισμῷ Ἀθηναῖα κέκληται, ἐν δὲ τῷ Χριστιανισμῷ Σοφία δοίη ἡμῖν δύναμιν καὶ γνῶσιν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου συντέλειαν.

(1) Duruy, τομ. Α. σ. 18.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.

ΥΠΟ Α. DE QUATREFAGES.

Μετάφρασις Π. Περράκη

Α'.

Ἐνότης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἐπιχειροῦντες νὰ ἀναπτύξωμεν τὸ σπουδαῖον περὶ τοῦ ἀνθρώπου ζήτημα εὐδόλως προτιθέμεθα νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ οὔτε ὡς θεολόγοι διὰ τῶν δογμάτων καὶ τῆς θρησκείας, οὔτε ὡς φιλόσοφοι διὰ τῆς μεταφυσικῆς καὶ τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν, ἀλλ' ὡς φυσιοδίφαι θέλομεν πραγματευθῇ αὐτὸ διὰ τῶν φυσικῶν μάλιστα ἐπιστημῶν.

Τί ἐστὶν ἄνθρωπος; Περιττὸν βεβαίως εἶναι νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ πολὺ ἵνα ἀποδείξωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι οὔτε ὀρυκτὸν οὔτε φυτὸν, δηλαδή ὅτι δὲν εἶναι οὔτε λίθος οὔτε χόρτον. Ἀλλὰ μήπως εἶναι ζῶον; — Οὐδὲ τοῦτο ἀναντιρρήτως. Ὁ ἄνθρωπος διακρίνεται τῶν ζώων διὰ πολλῶν καὶ σπουδαίων χαρακτηριστικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρχοῦμεθα ἐνταῦθα νὰ ἀναφέρωμεν τὴν διανοητικὴν ὑπεροχὴν του, μεθ' ἧς συνδέεται ἡ ἐναρθρος φωνὴ ἕνεκα τῆς ὁποίας ἕκαστος λαὸς ἔχει ἰδίαν γλῶσσαν· τὴν γραφὴν δι' ἧς παριστᾷ τὴν γλῶσσάν του· τὰς ὥραιας τέχνας δι' ὧν ἐκθέτει καὶ σωματοποιεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὰς ἀντιλήψεις τῆς φαντασίας του. Ἐπὶ πᾶσι δὲ διακρίνεται τῶν ζώων διὰ δύο ῥιζικῶν χαρακτήρων οἵτινες ἰδιάζουσιν αὐτῷ. Μόνος δηλαδή ὁ ἄνθρωπος μεταξὺ τῶν ἐνοργάνων καὶ ζωϊκῶν ὄντων ἔχει τὴν ἀφηρημένην ἐννοιαν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ, καὶ ἐπομένως μόνος αὐτὸς ἔχει τὸ ἠθικὸν αἶσθημα. Μόνος αὐτὸς ἐπίσης

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Γ')